

brå

Kortanalys 5/2022

Brottsutvecklingen

till och med 2021

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	5
Bostadsinbrott	9
Bilstöld och stöld ur eller från fordon	11
Cykelstöld	14
Bedrägeri	16
Hot	20
Personrån	23
Misshandel	25
Dödligt våld	30
Sexualbrott	32
Referenser	35
Bilagor	37

urn:nbn:se:bra-1072

© Brottsförebyggande rådet 2022

Författare: David Shannon

Omslagsillustration: Susanne Engman

Produktion: Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm

Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna kortanalys kan laddas ner från Brås webbplats <http://www.bra.se>

Sammanfattning

Data och den studerade tidsperioden

Kortanalysen bygger främst på data från Nationella trygghetsundersökningen (NTU) och anmälningssstatistiken, men i vissa fall även från andra undersökningar och registerkällor. Uppgifter från och med 2000 har använts där det varit möjligt, men eftersom de olika källorna till viss del skiljer sig åt, med avseende på hur långt bakåt i tiden det finns tillgängliga data, varierar den redovisade tidsperioden mellan en del av dessa.

Bostadsinbrotten har blivit färre

Under 2010-talet visar NTU på en förändring i strukturen på bostadsinbrotten, med relativt sett fler inbrott i flerfamiljshus, färre i småhus. Vid de två senaste mätningarna i NTU (avseende åren 2019 och 2020) har andelen utsatta för bostadsinbrott i både flerfamiljshus och småhus minskat. En liknande utveckling syns även i anmälningssstatistiken under perioden efter 2017.

Relativt oförändrade nivåer av bilstölder och stöld ur fordon under 10-talet

Såväl bilstölder som stöld ur fordon minskade markant under 00-talet, vilket framgår av såväl NTU som försäkrings- och anmälningssstatistik. Under 10-talet har det skett en utplaning, och antalet bilstölder bedöms ha legat på en förhållandevis jämn nivå.

Tecken på en ökning i cykelstölderna

I NTU framgår att utsattheten för cykelstölder minskade något fram till 2012, men att det därefter skedde en successiv ökning fram till 2019. Antalet polisanmälda cykelstölder ökade under 2019 och 2020, för att sedan minska 2021.

Minskning av kortbedrägerier, fortsatt ökning av försäljningsbedrägerier

Utvecklingen i såväl NTU som anmälningssstatistik visar på en successiv ökning av bedrägeribrott fram till 2018. Därefter märks en tydlig minskning av framförallt kortbedrägerier, i både NTU och anmälningssstatistiken, medan försäljningsbedrägerier har fortsatt att öka.

Ökad utsatthet för hot sedan 2015

Utsatthet för hot låg enligt NTU relativt stabilt fram till 2014, men har därefter ökat bland både män och kvinnor. Även resultat från andra självrapportundersökningar visar en viss ökning de senaste åren. Antalet polisanmälda hot ökade mellan 2014 och 2016, men har därefter legat på en stabil nivå.

Tillfällig ökning av personrån under andra hälften av 10-talet

Enligt NTU var utsattheten för personrån relativt oförändrad mellan 2012 och 2015. Därefter ökade andelen som uppgett att de utsatts för personrån, fram till 2019. Även de polisanmälda rånbroten ökade i antal under 2017–2019. Efter 2019 syns däremot en minskning av personrånen, i både NTU och kriminalstatistiken.

Minskning av grövre våld generellt, men ökade nivåer av kniv- och skjutvapenrelaterat våld

Efter en svagt nedåtgående trend under åren 2006–2015 ökade andelen som i NTU uppgav att de utsatts för våld fram till 2019. År 2020 minskade andelen till ungefär samma nivå som 2015. Antalet personer som vårdats inom slutenvården till följd av övergrepp av annan person har minskat successivt sedan 2008, vilket tyder på att grövre former av våld minskat. Dock med undantag för kniv- eller skottskador, som istället ökat markant under 10-talet.

Ökning av dödligt våld mot män

Ökningen av det skjutvapenrelaterade våldet har också gjort ett tydligt avtryck i det dödliga våldet, vilket har ökat successivt sedan 2012. Samtidigt syns denna ökning endast för dödligt våld mot män. Det dödliga våldet mot kvinnor har legat på en mer eller mindre konstant nivå under samma period.

Sexualbrottsutvecklingen svårbedömd

Under 2000-talet har sexualbrottslagstiftningen förändrats vid flera tillfällen, med nya brottstyper och flera utvidgningar av vad som definieras som våldtäkt. Den faktiska utvecklingen av sexualbroten är svårbedömd. Under perioden 2006–2012 var utsattheten för sexualbrott relativt oförändrad enligt NTU. Därefter ökade andelen i befolkningen som uppgav utsatthet för sexualbrott fram till 2017, för att sedan minska under 2018–2020. Antalet polisanmälda sexualbrott har ökat successivt under hela 2000-talet. En samlad bedömning är att det under 2010-talet kan ha skett öknings i framför allt de mindre grova sexualbroten, där det inte

förekommer våld eller tvång, men att det samtidigt också skett förändringar i sexualbrottsutsattas benägenhet att både polisanmäla brotten och berätta om dem i frågeundersökningar.

Inledning

Föreliggande kortanalys ger en beskrivning av utvecklingen för ett flertal olika brottstyper, baserat på en genomgång av de lämpligaste befintliga källorna. En av de viktigaste i sammanhanget är Nationella trygghetsundersökningen (NTU) som också fungerat som en utgångspunkt för valet av de brottstyper som studeras. Målsättningen är att kortanalysen ska ge en kortfattad och aktuell lägesbild av utvecklingen för de aktuella brottstyperna. Den syftar således inte i första hand till att beskriva den faktiska omfattningen av olika brottstyper, utan huvudfokus är utvecklingen över tid. Analysen är främst beskrivande, snarare än förklarande, och ger därför inte några djupgående förklaringar till brottsutvecklingens orsaker.

Syfte

Syftet med denna kortanalys är att utifrån tillgängliga och lämpliga källor ge en aktuell och lättillgänglig bild av brottsutvecklingen i Sverige, samt att synliggöra eventuella förändringar i brottsligheten under 2000-talet.

Brottstyper och källor

I kortanalysen beskrivs utvecklingen för bostadsinbrott, bilstöld och stöld ur eller från fordon, cykelstöld, bedrägeri, hot, personrån, misshandel och dödligt våld samt sexualbrott. Med undantag för dödligt våld finns samtliga brottstyper representerade i NTU, som tillsammans med statistiken över anmälda brott utgör de huvudsakliga källorna till denna publikation. Där det varit möjligt och relevant har dock även andra källor använts, exempelvis olika brottsoffer- och självrapportundersökningar, registerdata samt rapporter och forskningsunderlag.¹

Viktigt att tänka på:

Metodbytet i NTU

Under 2017 skedde ett metodbyte i NTU, då såväl insamlingsförfarandet som urvalet ändrades, och vissa frågor och svarsalternativ justerades. För att kunna göra beräkningar bakåt i tiden har det skattade antalet som man fått fram med den tidigare metoden därför omräknats.²

I samband med metodbytet ändrades även brottskategorin *bedrägeri*, som ersattes av brotten *försäljningsbedrägeri* respektive *kort-/kreditbedrägeri*. Det innebär att utsattheten för dessa bedrägerityper inte går att följa längre

¹ I bilaga 1 finns ytterligare information om de mest använda källorna.

² För en mer ingående beskrivning av metodbytet, se *NTU 2018. Teknisk rapport* (Brå 2019a).

bakåt i tiden än 2016. I kortanalysen presenteras därför NTU-resultat från de äldre undersökningarna (före metodbytet) avseende bedrägerier, samt från och med 2016 *försäljningsbedrägeri* respektive *kort-/kreditbedrägeri*.

Genom metodbytet i NTU har även nya frågor tillkommit gällande utsatthet för *fickstöld* och *nätkränkningar*. Eftersom dessa kategorier inte funnits med i de tidigare undersökningarna är det inte möjligt att studera utvecklingen före 2016, och de har därför inte tagits med i kortanalysen.

Analysen är beskrivande, inte förklarande

Frågan om varför utvecklingen sett ut på det ena eller det andra sättet kvarstår oftast. I denna publikation görs ingen närmare analys av eventuella bakomliggande faktorer som påverkat utvecklingen. Det låter sig inte göras med det tillvägagångssätt som används här; eventuella orsaker till utvecklingen för olika brott behöver vara föremål för mer djupgående analyser. Kortanalysen syftar istället till att bidra med en mer generell bild av hur utvecklingen för vissa brott sett ut.

Den studerade tidsperioden varierar i olika källor

I kortanalysen har uppgifter från och med 2000 använts där det varit möjligt. Eftersom de olika källorna till viss del skiljer sig med avseende på hur långt bakåt i tiden det finns tillgängliga data, varierar dock den redovisade tidsperioden mellan en del av dessa. Till exempel redovisas den självrapporterade utsattheten i NTU för perioden 2006–2020, medan anmälningssstatistiken redovisas för perioden 2000–2021. Det är viktigt att ha detta i åtanke vid jämförelser mellan de olika figurerna i analysen.

Anmälningssstatistiken speglar oftast inte den faktiska brottsutvecklingen

Anmälningssstatistiken ingår i kriminalstatistiken och redovisar inflödet av brott till rättsväsendet. Brott som inte kommer till rättsväsendets kännedom omfattas således inte av anmälningssstatistiken. Upptäcktsrisken och anmälningssbenägenheten är två faktorer som påverkar kriminalstatistiken och som även varierar över tid. Ju lindrigare brott, desto mindre är sannolikheten att brottet anmäls. Det innebär dels att grövre brott är överrepresenterade i kriminalstatistiken, dels att förändringar i den allmänna uppfattningen om vad som är ett lindrigt brott påverkar antalet brott som anmäls. Anmälningssbenägenheten kan även påverkas av brottsoffrets relation till gärningspersonen, på så sätt att det är ovanligare att anmäla brott som begås av närstående än brott som begås av en okänd (Brå 2014). En annan aspekt att beakta är att de handlingar som anmäls inte alltid visar sig utgöra brott.

Även självrapportundersökningar som NTU har felkällor

Vid NTU:s senaste mätning var svarsfrekvensen 41 procent.³

Svarsfrekvensen i undersökningen har sjunkit sedan mätningarna inleddes, och sjönk särskilt mycket i samband med metodbytet 2017, något som kan påverka jämförelsen över tid. En bortfallsanalys visar att svarsfrekvensen även varierar mellan olika grupper. Till exempel har kvinnor och personer födda i Sverige svarat i större utsträckning än män och utrikesfödda. Både problemet med den sjunkande svarsfrekvensen och under- och överrepresentationen av vissa grupper hanteras i möjligaste mån genom ett viktningförfarande i analyserna av NTU. Det är dock sannolikt att de mest marginaliserade grupperna i befolkningen inte är representerade i undersökningen, vilket är svårare att kompensera med hjälp av viktning (Brå 2000, Brå 2019b). Eftersom NTU beskriver en självrapporterad utsatthet, innebär det även att händelser som de svarande redogör för inte nödvändigtvis är brott i straffrättslig mening.

Tillförlitligheten i vård- och dödsorsaksdata bedöms vara god

I redovisningarna om utvecklingen av misshandel respektive dödligt våld används data från patientregistret respektive dödsorsaksstatistiken. Tillförlitligheten i dessa källor anses vara god under den period som redovisas i denna kortanalys. Även här finns dock vissa osäkerhetskällor, till exempel när det gäller det faktiska antalet personer som erhållit vård för våldsskador. Det beror på en viss underrapportering från vårdinrättningar och ett visst bortfall när det gäller så kallade yttre orsakskoder (Socialstyrelsen 2021a). Under perioden 2000–2020 har bortfallet på yttre orsakskoder för patienter i slutenvård minskat från 3,4 procent till 0,9 procent (Socialstyrelsen 2021b).

Framställningen ger en förenklad bild av verkligheten

Inom ramen för varje brottskategori förekommer både ökning och minskningar, när man delar in resultaten på en mer detaljerad nivå. Att en brottstyp minskat överlag behöver inte motsäga att någon viss undergrupp av brott har ökat, eller att utsattheten för brott har ökat för en viss grupp av personer. Det kan även förekomma geografiska variationer som skiljer sig från resultaten på nationell nivå.

En ökning i anmälningsstatistiken är inte alltid något negativt

Anmälningsstatistiken är beroende av att brottsliga handlingar dels upptäcks, dels anmäls. Ökad medvetenhet och en minskad tolerans för vissa brott kan leda till att de uppmärksammas mer, och att fler personer upplever att det de har utsatts för är brottsligt. Med andra ord kan ett ökat

³ Svarsfrekvensen är viktad. Den oviktade svarsfrekvensen var 37,3 procent. För mer information, se *NTU 2021 Teknisk rapport* (Brå 2021a).

antal anmälda brott bero på att fler anmäler brott eller att fler brott upptäcks av polisen, och inte nödvändigtvis bero på att fler brott begås. Det kan då betraktas som positivt att ett större antal brott kommer till rättsväsendets kännedom. En annan viktig aspekt är att lagstiftningen utvecklas över tid, och att vilka handlingar som utgör ett visst brott kan förändras.

Delvis olika populationer i självrapportundersökningar kontra anmälningsstatistiken

Den utsatthet för brott som fångas upp i självrapportundersökningar som NTU skiljer sig till viss del från den brottslighet som fångas upp i anmälningsstatistiken. Till exempel fångar NTU endast upp brott mot personer i åldersspannet 16–84 år,⁴ medan anmälningsstatistiken redogör för brott mot personer i alla åldersgrupper, samt brott som begås mot juridiska personer (till exempel företag, föreningar eller myndigheter). Därutöver är en skillnad att resultaten från NTU och andra frågeundersökningar till befolkningen presenteras i form av *andel utsatta i befolkningen*, vilket innebär att resultaten är standardiserade för förändringar i befolkningsstorleken. Resultaten från anmälningsstatistiken gäller dock *antalet brott*, och är därmed inte befolkningsstandardiserade.

Effekter av pandemin svåra att bedöma

För flera av de brottstyper vars utveckling redovisas i denna kortanalys syns en förändring av utvecklingen under 2019–2021. Pandemins konsekvenser i det svenska samhället blev påtagliga en bit in på första halvåret 2020, och fortsatte att prägla samhället under 2021 med regler och rekommendationer om bland annat social distansering. Pandemin kan ha påverkat såväl den självrapporterade utsattheten för brott i NTU som den polisanmälda brottsligheten. Med utgångspunkt i att pandemin inneburit att vissa aktiviteter i samhället minskat, skulle även brottsligheten generellt sett kunna förväntas minska. Men situationen kan också tänkas leda till ökningar inom vissa delar av brottsligheten, exempelvis brott mellan närstående i hemmet. När det gäller pandemins inverkan på den polisanmälda brottsligheten hänvisas till en serie med redovisningar som Brå presenterade i olika former från maj 2020 till december 2021.⁵

⁴ Före metodbytet 2017 tillfrågades dock endast personer i åldersgruppen 16–79 år.

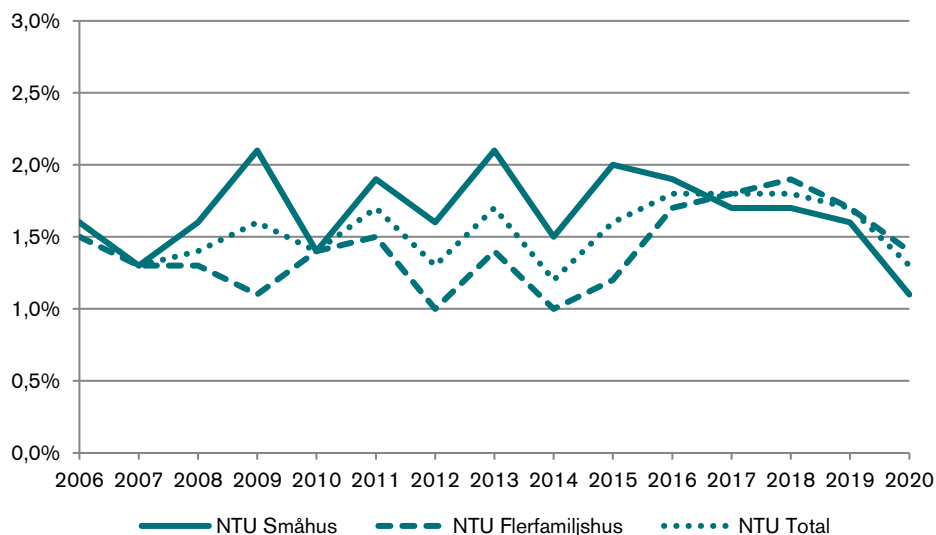
⁵ Den sista redovisningen gällde inverkan på anmälda brott under hösten 2021 se <https://bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2021-12-23-trots-avvecklade-restriktioner-under-hosten-har-de-anmalda-brotten-inte-okat-generellt-men-for-nagra-brottstyper-ar-nivaerna-nastan-som-fore-pandemin.html>

Bostadsinbrott

Utsatthet i befolkningen

Andelen hushåll som i NTU uppgett att de utsatts för bostadsinbrott har under större delen av den studerade perioden (2006–2020) legat på en förhållandevis stabil nivå, omkring 1,5 procent. Under 2016–2019 låg nivån något högre, på 1,7–1,8 procent, medan det skedde en minskning under 2020 (1,3 procent). Under en längre tid var utsattheten bland boende i småhus något högre än bland boende i flerfamiljshus. Från och med 2017 är dock förhållandet det motsatta, med en något högre andel (0,1–0,3 procentenheter) som uppgett att de utsatts för bostadsinbrott bland boende i flerfamiljshus. Som framgår av figur 1 syns minskningen under 2020 för andelen utsatta både i småhus och i flerfamiljshus.

Figur 1. Andel hushåll som utsatts för bostadsinbrott 2006–2020, efter boendeform. Källa: Brå (NTU).

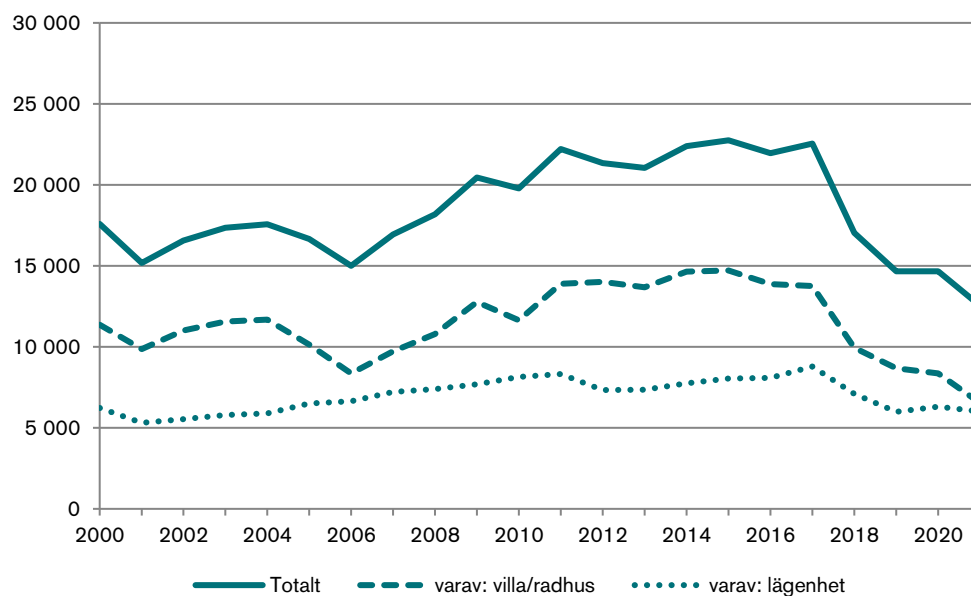
Anmälda brott i kriminalstatistiken

Statistiken över anmälda brott (figur 2) visar att antalet anmälda bostadsinbrott ökade under 00-talet, men sedan planade ut under 10-talet. Mellan 2011 och 2017 låg antalet anmälda bostadsinbrott förhållandevis stabilt, på omkring 22 000 anmälningar per år, men har därefter minskat successivt. År 2021 anmäldes cirka 12 500 bostadsinbrott.

Utvecklingen för de anmälda bostadsinbrotten skiljer sig till viss del från utvecklingen för de som rapporterats i NTU, som uppvisat jämnare nivåer sedan mätningarna påbörjades i mitten av 00-talet. En anledning till det kan vara att NTU inkluderar inbrott i fritidshus och i viss utsträckning även i förråd, vilket är inbrottstyper som utgör egna kategorier i anmälningsstatistiken, och som tillsammans legat på en förhållandevis jämn

nivå under större delen av perioden sedan 2006 (i genomsnitt cirka 20 000 per år). Det kan också bero på att NTU och anmälningsstatistiken fokuserar på olika enheter. NTU mäter andelen utsatta hushåll, medan anmälningsstatistiken mäter antalet inbrottshändelser.

Figur 2. Antal anmälda bostadsinbrott 2000–2021. Källa: Brå (kriminalstatistiken).

Brås bedömning: Minskning av bostadsinbrott efter 2017–2018

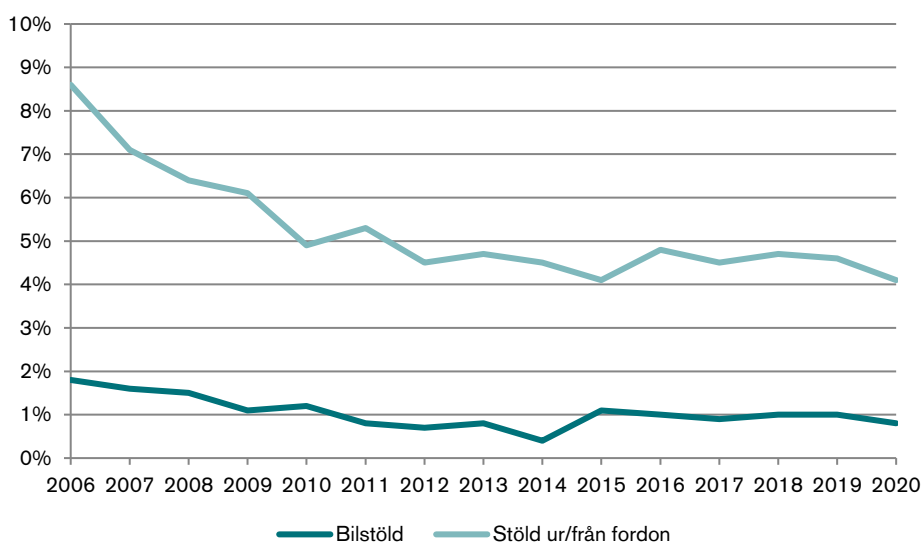
I NTU framgår att andelen hushåll som utsatts för bostadsinbrott har minskat något sedan 2018. Det gäller både flerfamiljshus och småhus, men minskningen är tydligare för de som bor i småhus. Även i anmälningsstatistiken sker en minskning i antalet anmälda bostadsinbrott efter 2017. Minskningen är större för småhus, vilket är i linje med resultaten från NTU, och den rimligaste tolkningen av källorna är att bostadsinbrotten har minskat under den senare delen av 10-talet, från åren 2017–2018.

Bilstöld och stöld ur eller från fordon

Utsatthet i befolkningen

I NTU uppgav 0,8 procent av de bilägande hushållen att de utsatts för bilstöld under 2020.⁶ Det är något lägre än under perioden 2016–2019, då andelen uppgick till omkring 1,0 procent. I figur 3 framgår att den självrapporterade utsattheten bland hushållen minskade tydligt mellan 2006 och 2014. Under 2015 ökade andelen utsatta, men den har sedan dess minskat något igen. Andelen hushåll som utsatts för stöld ur eller från fordon uppgick under 2020 till 4,1 procent, vilket också är en minskning jämfört med perioden 2016–2019, då motsvarande andel uppgick till mellan 4,5 och 4,8 procent. Sett över tid liknar utvecklingen till stor del den för bilstölder. Utsattheten för de båda brottstyperna minskade markant mellan 2006 och 2012 (en minskning med cirka hälften i båda fallen) men har sedan dess varit relativt oförändrad.

Figur 3. Andel hushåll som utsatts för bilstöld (av samtliga hushåll som ägde bil) samt andel hushåll som utsatts för stöld ur/från fordon 2006–2020. Källa: Brå (NTU).

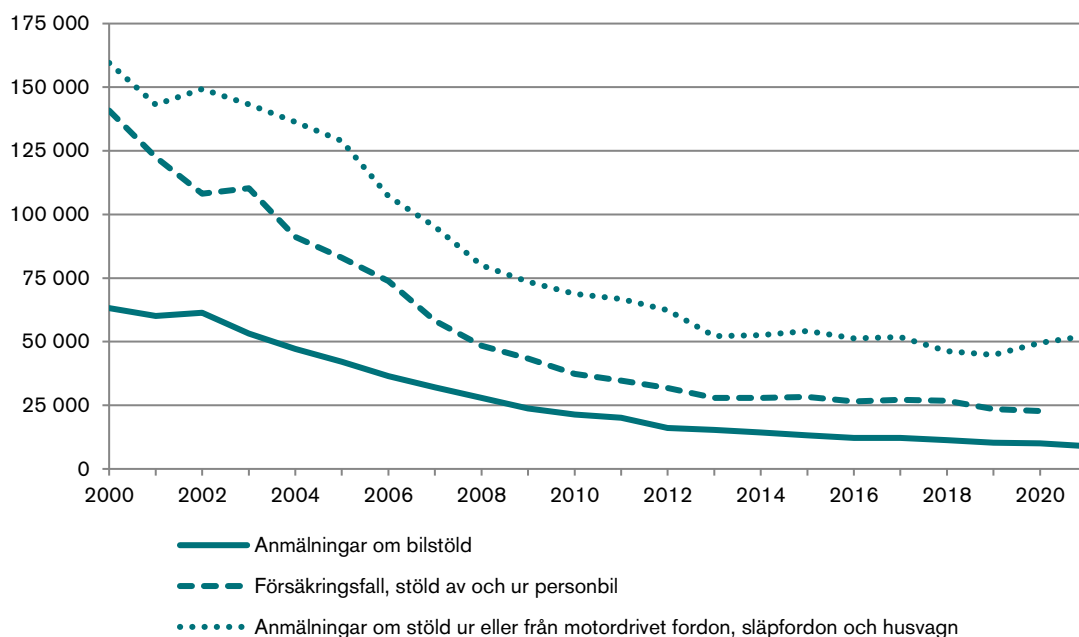
Anmälda brott

I figur 4 framgår att såväl antalet polisanmälda bilstölder som polisanmälda stölder ur eller från fordon minskade kraftigt fram till 2012. Därefter har antalet bildstölder fortsatt att minska, dock i mycket lägre takt, medan antalet stölder ur eller från fordon har planat ut, och ligger på ungefär samma nivå 2021 som 2013. Utvecklingen återspeglas även i

⁶ Frågan om utsatthet för bilstöld gäller även för leasingbil och tjänstebilar.

försäkringsstatistiken, som i stort sett följer utvecklingen av anmälda brott. Den generella utvecklingen för de anmälda brotten liknar i viss mån utvecklingen för motsvarande brott i NTU, med en tydlig minskning under början av perioden och därefter en utplaning.

Figur 4. Antal anmälda bilstölder respektive stölder ur eller från motordrivet fordon, släpfordon och husvagn 2000–2021, samt försäkringsfall gällande stöld av och ur personbil 2000–2020. Källa: Brå (kriminalstatistiken) och Svensk Försäkring.

Brås bedömning: Antalet bilstölder och stölder ur eller från fordon har legat förhållandevis stabilt, efter en kraftig minskning under 00-talet

Såväl NTU som anmälnings- och försäkringsstatistik visar en tydlig minskning av bilstölder och stölder ur eller från fordon under framför allt 00-talet. Under perioden efter 2013 är den rimligaste bedömningen att nivån på de båda stöldtyperna i huvudsak varit stabil. Nedgången under 00-talet hänger sannolikt delvis samman med det EU-direktiv som trädde i kraft 1998, och som innebar ett krav på att ny tillverkade bilar skulle utrustas med elektroniskt stöldskydd.⁷ I takt med att bilparken successivt bytts ut har bilstölder därför också blivit svårare att genomföra. Sannolikt har det även indirekt bidragit till minskningen av stölder ur fordon, eftersom brotten ofta begås vid samma tillfälle.⁸ Även omständigheter såsom att bilstereon i nyare bilar ofta är inbyggd, och därför är svårare att stjäla, har sannolikt bidragit till minskningen. Det har även blivit vanligare

⁷ Kommissionens direktiv 95/56/EG.

⁸ Förklaringen stöds även av tidigare av försäkringsstatistik, som visat att bilar tillverkade före 1998 anmäls stulna i högre grad än nyare bilar (Brå 2017a).

med kameraövervakning på parkeringsplatser, vilket kan tänkas ha minskat såväl antalet bilstölder som antalet stölder ur eller från fordon (Brå 2017).

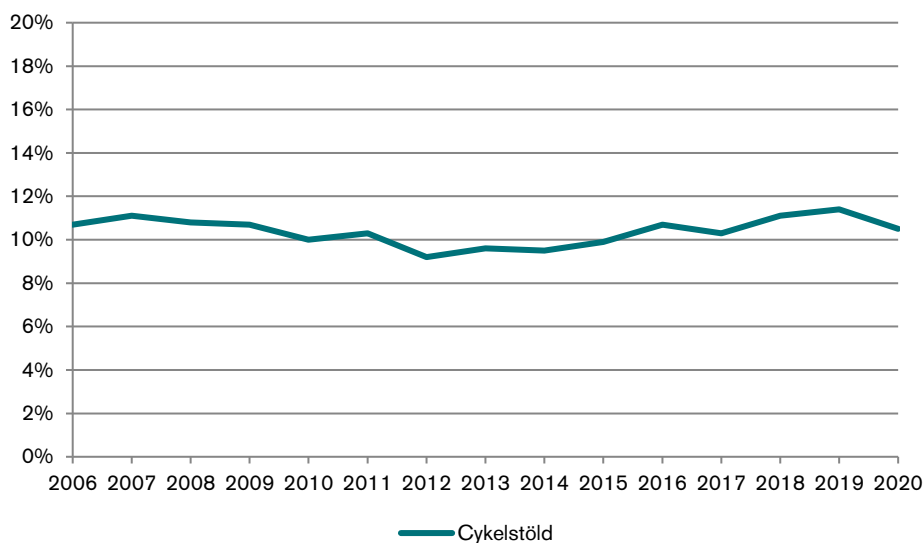
Cykelstöld

Utsatthet i befolkningen

I NTU framgår att 10,5 procent av de hushåll som ägde någon cykel utsattes för cykelstöld under 2020, vilket var en något lägre nivå än året innan, då 11,4 procent av hushållen utsattes.

Under den studerade perioden (2006–2020) har andelen utsatta hushåll varierat mellan 9,2 och 11,4 procent. Mellan 2007 och 2012 minskade cykelstöldrarna något, men ökade sedan successivt fram till 2019, då nivån var något högre än den i början av perioden.

Figur 5. Andel hushåll som utsatts för cykelstöld 2006–2020. Källa: Brå (NTU).

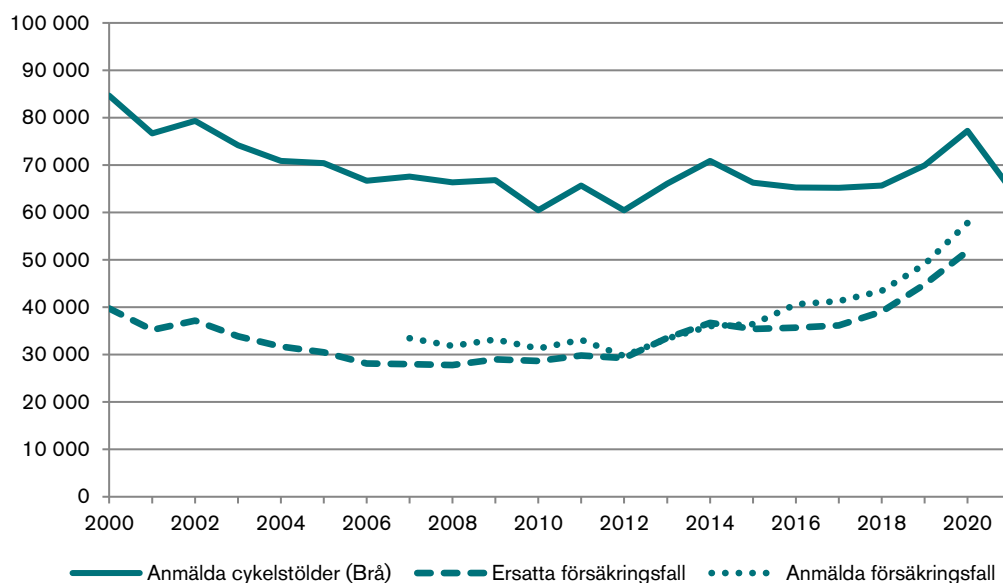

Anmälda brott

Antalet anmälda cykelstölder uppgick under 2021 till närmare 65 000. Sett över en längre tidsperiod framgår att anmälningarna först minskade fram till 2010, men sedan ökade från 2013 till 2020 (figur 6). År 2019 och 2020 ökade antalet polisanmälda cykelstölder särskilt markant, men minskade igen under 2021.

Minskningen under periodens början kan till viss del hänga samman med skärpta försäkringsvillkor under 90-talet, eftersom många försäkringsbolag då skärpte kraven på lås och förvaringsutrymmen, samt en ändrad metod för beräkning av självriskan (Brå 2008). Som framgår av figur 6 följer försäkringsstatistiken till stor del samma utvecklingskurva som anmälningsstatistiken, även om det i skrivande stund saknas försäkringsdata för 2021. Många cykelstölder polisanmäls dock aldrig, vilket den förhållandevis stora andelen utsatta hushåll i NTU (10,5 procent) också antyder.

Figur 6. Antal anmälda cykelstölder 2000–2021, samt antal anmälda respektive ersatta försäkringsfall av cykelstöld 2000–2020. Källa: Brå (kriminalstatistiken) och Svensk Försäkring.

Brås bedömning: Tecken på en ökning i cykelstölderna under andra delen av 10-talet

I NTU framgår att utsattheten för cykelstölder minskade något under början av perioden, men att det efter 2012 skedde en successiv ökning fram till 2019.

Anmälning- och försäkringsstatistiken visar på en nedgång av antalet cykelstölder under 00-talets första hälft, vilket till viss del kan tänkas bero på en minskad anmälningbenägenhet på grund av förändrade försäkringsvillkor, men sannolikt även en reell minskning av antalet cykelstölder, till följd av bättre lås och större försiktighet bland cykeltäglare (Brå 2008). Mot slutet av perioden syns en ökning av både de polisanmälda cykelstölderna och av antalet försäkringsfall, åtminstone fram till och med 2020.

När det gäller senare delen av 10-talet visar således såväl NTU som anmälning- och försäkringsstatistiken en ökning av cykelstölderna, och den rimligaste tolkningen är att det faktiska antalet cykelstölder har ökat under den perioden.

Bedrägeri

Utsatthet i befolkningen

I takt med att bedrägeribrottsligheten utvecklats och blivit ett vanligare samhällsproblem, har behovet av att mäta olika dimensioner av bedrägeribrott ökat. I samband med metodbytet i NTU 2017⁹ ersattes därför frågan om utsatthet för bedrägerier av två frågor gällande försäljningsbedrägeri respektive kort-/kreditbedrägeri.

Det innebär att utsattheten för bedrägeri, såsom frågan tidigare var formulerad, inte är möjlig att följa efter 2016, samtidigt som de nya frågorna om försäljnings- och kort-/kreditbedrägeri inte finns före 2016. För att kunna ge en övergripande bild av utvecklingen över tid, redovisas därför resultat från både de gamla och de nya NTU-undersökningarna.

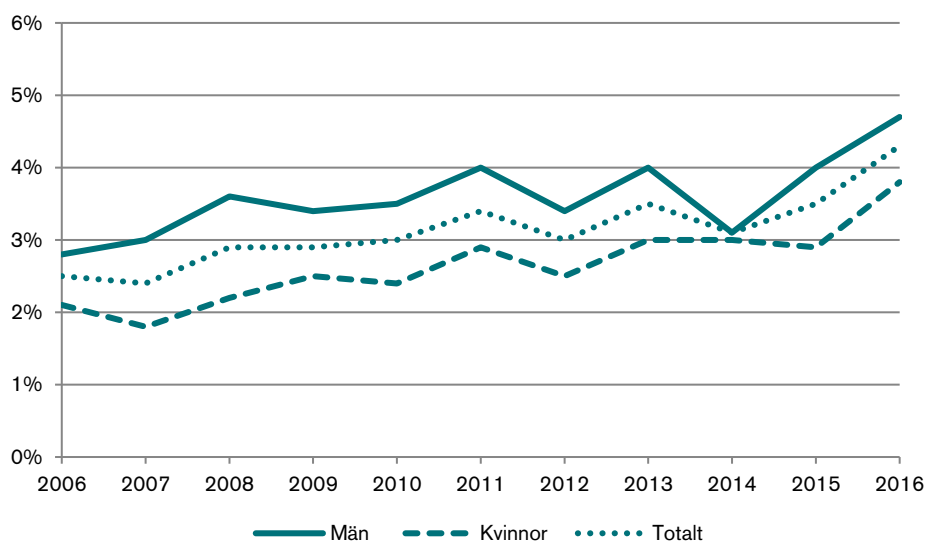
Först beskrivs utsattheten för bedrägeri 2006–2016 utifrån de äldre NTU-mätningarna (det vill säga före metodbytet) i figur 7. Därefter följer resultaten gällande försäljningsbedrägeri respektive kort-/kreditbedrägeri 2016–2020 (se figur 8).¹⁰

I figur 7 framgår att andelen som i NTU uppgav att de utsatts för bedrägerier ökade mer eller mindre successivt under perioden 2006–2016. Utvecklingen har sett likartad ut för både kvinnor och män, även om nivån varit något högre bland män.

⁹ Se inledningen, under rubriken *Metodbytet i NTU*, för en kort beskrivning av de ändringar som skedde i samband med metodbytet 2017.

¹⁰ Eftersom undersökningarna skiljer sig avseende insamlingsmetod, urval och frågeställningar, är nivåerna av utsatthet inte helt jämförbara. Fokus ligger istället på hur den generella utvecklingen över tid ser ut.

Figur 7. Andel kvinnor respektive män som uppgett att de utsatts för bedrägeri 2006–2016.
Källa: Brå (NTU).

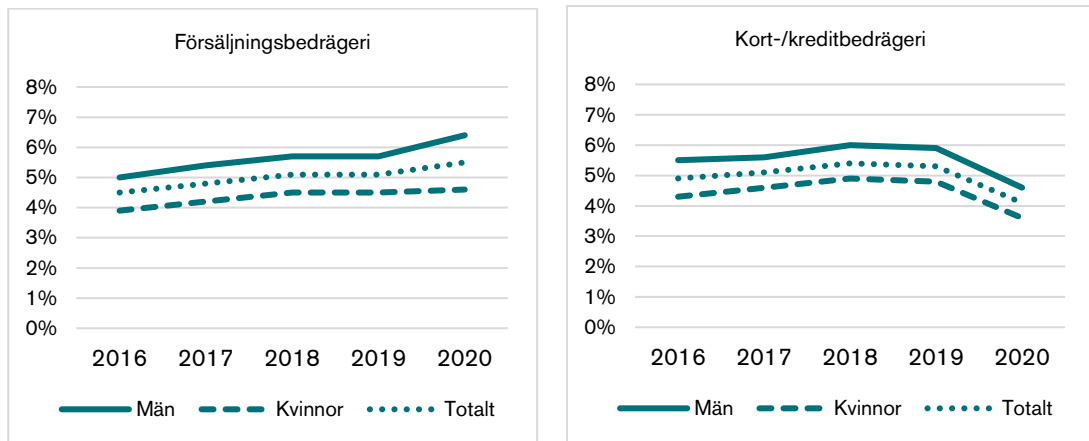
I figur 8 redovisas NTU-resultaten med den nya indelningen i försäljningsbedrägeri respektive kort-/kreditbedrägeri.¹¹

Andelen som utsatts för försäljningsbedrägeri under 2020 uppgick enligt NTU till 5,5 procent, vilket innebar en ökning från 2016, när 4,5 procent uppgav att de hade utsatts. Vad gäller utsattheten för kort-/kreditbedrägeri framgår att 4,1 procent av befolkningen (16–84 år) uppgav att de utsatts för ett sådant brott under 2020. Detta innebär en tydlig minskning jämfört med 2016–2019, när mellan 4,9 och 5,4 procent utsattes.

Sammanfattningsvis syns en successiv ökning av andelen som uppgett utsatthet för försäljningsbedrägeri, medan ökningen av andelen som uppger utsatthet för kortbedrägerier tycks ha avstannat de senaste åren. Utvecklingen ser likartad ut för kvinnor respektive män.

¹¹ Eftersom utsattheten för bedrägerier delats upp i två olika bedrägerityper, kan en och samma person ha utsatts för båda bedrägerityperna. Andelen personer som utsatts för respektive bedrägerityp kan därför inte summeras rakt av.

Figur 8a och b. Andel kvinnor respektive män som uppgett att de utsatts för försäljningsbedrägeri respektive kort-/kreditbedrägeri 2016–2020. Källa: Brå (NTU).

Anmälda brott

Bedrägeribrottens utveckling återspeglar till stor del vilka tekniker som används vid transaktioner och betalningar i samhället. Under 80-talet utgjordes till exempel majoriteten av de anmälda bedrägeribrotten av check- och kontokortsbedrägerier eller av att man övertrasserat sitt eget konto. Under 90-talet minskade den typen av bedrägerier och under 00- och 10-talet har nya typer av bedrägerier blivit mycket vanligare, inte minst nya bedrägerityper kopplade till konto- och kreditkort samt handeln via internet.

I figur 9 redovisas utvecklingen av anmälda bedrägeribrott sedan år 2000. Som framgår av figuren ökade antalet anmälda bedrägeribrott markant från mitten av 00-talet och fram till 2018. Därefter syns en minskning.

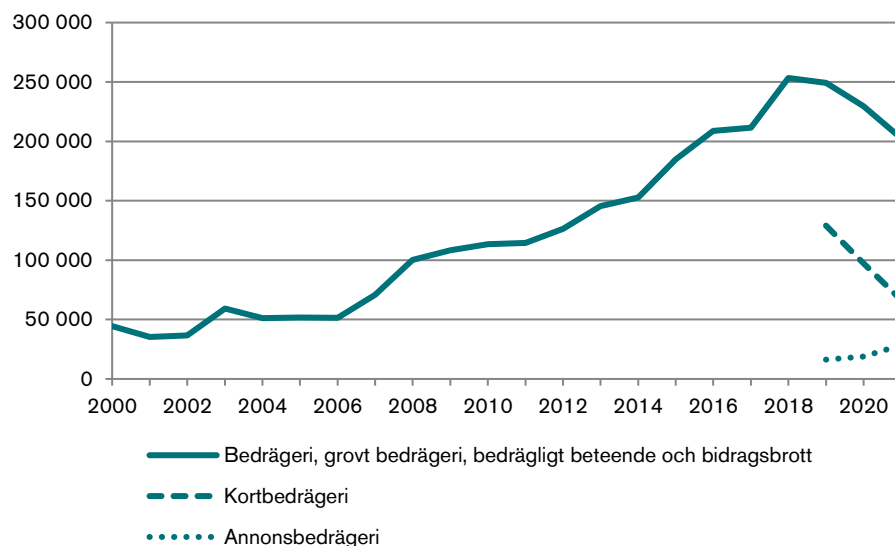
Ökningen fram till 2018 berodde framför allt på en kraftig ökning av datorbedrägerier (som i många fall handlade om kortbedrägerier)¹², bluffakturor och bedrägerier med hjälp av internet. År 2006 anmäldes knappt 11 000 sådana typer av bedrägerier, vilket kan jämföras med närmare 167 000 under 2018. Från och med 2019 uppdaterades de brottskoder som polisen använder vid registrering av anmälda bedrägeribrott, vilket innebär att det inte går att jämföra utvecklingen för olika bedrägerityper före och efter denna brytpunkt.

Figur 9 illustrerar hur minskningen av de anmälda bedrägeribrotten under 2019–2021 domineras av en stark minskning av antalet anmälda kortbedrägerier, från närmare 130 000 under 2019 till drygt 66 000 år 2021. Samtidigt har antalet anmälda annonsbedrägerier (en form av försäljningsbedrägeri) ökat, från drygt 16 000 under 2019 till över 28 000 år 2021.

¹² Se Brå 2016a.

Mönstret när det gäller utvecklingen i slutet av perioden speglar således i stora drag den utveckling som framgår av NTU – en minskning av kortbedrägerier, och en ökning av försäljningsbedrägerier.

Figur 9. Antal anmälda bedrägerier totalt sett 2000–2021, samt antal anmälda kortbedrägerier respektive annonsbedrägerier 2019–2021. Källa: Brå (kriminalstatistiken).

Brås bedömning: En successiv ökning av bedrägeribrotten under större delen av 2000-talet

Utvecklingen i såväl NTU som anmälningsstatistiken visar på en successiv ökning av bedrägeribrotten, från mitten av 00-talet och fram till 2018. Sannolikt hänger denna utveckling till stor del samman med samhällsförändringar, såsom ökad internetanvändning, minskad kontanthantering och en teknisk utveckling som ökat möjligheterna för vissa typer av bedrägeribrott. Efter 2018 syns tecken på en minskning, åtminstone när det gäller kortbedrägerier, enligt både NTU och anmälningsstatistiken.

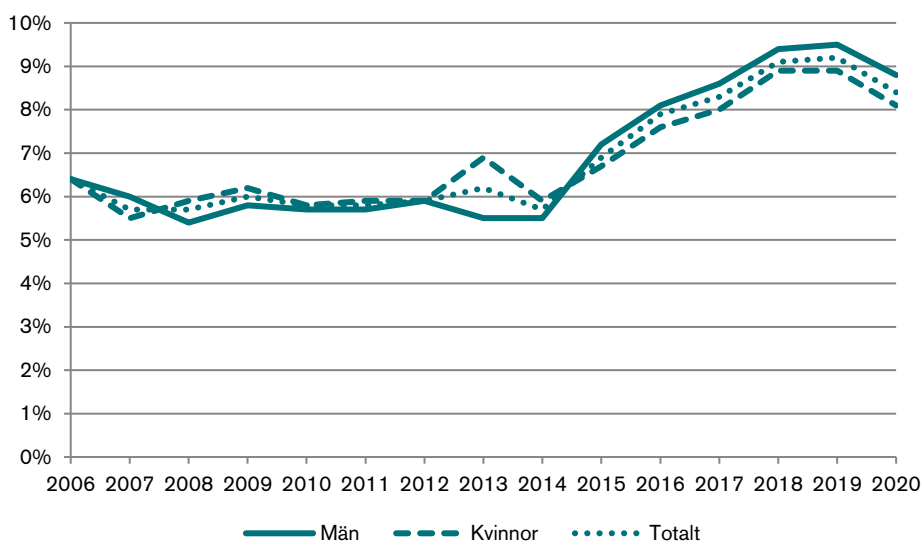
Bedrägeribrottsligheten består av många olika typer av brott, och över tid har sammansättningen av brotten förändrats, liksom även de statistiska indikatorerna på dem. Det inskränker möjligheterna att dra säkra slutsatser om den faktiska utvecklingen i slutet av perioden. Den rimligaste tolkningen är dock att bedrägeribrottsligheten ökade successivt från mitten av 00-talet och fram till 2018. För tiden därefter tyder källorna på en förändring, framför allt i form av en minskning i antalet kortbedrägerier. Mest sannolikt beror minskningen på ett nytt regelverk inom EU, som ställer krav på så kallad stark kundautentisering (se t.ex. Sveriges Riksbank 2021).

Hot

Utsatthet i befolkningen

Enligt NTU låg utsattheten för hot förhållandevis oförändrad omkring 6 procent fram till 2014. Därefter ökade andelen som uppger att de utsatts för hot successivt fram till 2019, från 5,7 procent till 9,2 procent. Utvecklingen såg likartad ut för både kvinnor och män. För 2020 uppgav 8,8 procent av männen och 8,1 procent av kvinnorna att de utsatts för hot under året, vilket innebar en minskning med 0,7 respektive 0,8 procentenheter jämfört med 2019.

Figur 10. Andel kvinnor respektive män som uppgett att de utsatts för hot 2006–2020. Källa: Brå (NTU).

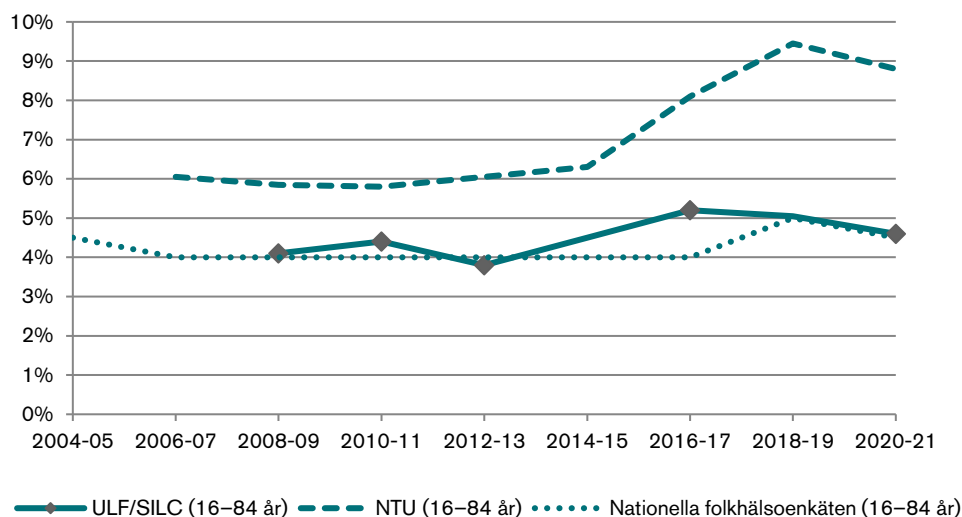
Även i andra surveyundersökningar finns tecken på att utsattheten för hot har ökat något under andra hälften av 10-talet. I figur 11 beskrivs denna utveckling utifrån surveyundersökningarna ULF/SILC¹³, NTU och den nationella folkhälsoenkäten. Figuren redovisar utvecklingen med tvåårsmedelvärden, eftersom det är på detta sätt som SCB redovisar resultaten från ULF/SILC.¹⁴ Som framgår av figur 11 skiljer sig nivåerna mellan de olika undersökningarna, vilket bland annat har att göra med att undersökningarna skiljer sig avseende frågeställningar och insamlingsförfarande. I första hand är det därför utvecklingen i de olika

¹³ ULF är förkortningen för Undersökningarna av levnadsförhållanden. Sedan 2008 är den europeiska undersökningen SILC (Statistics on Income and Living Conditions) integrerad med ULF, därav ULF/SILC.

¹⁴ Under en period efter 2016 utfördes den nationella folkhälsoenkäten vartannat år istället för varje år. Det innebär att perioderna 2016–2017 och 2018–2019 endast avser utsatthet 2016 respektive 2018. För NTU avser mätvärdet för 2020–2021 endast utsatthet under 2020.

undersökningarna som studeras, snarare än de exakta nivåerna. Sett över tid har utvecklingen sett förhållandevis likartad ut mellan de olika undersökningarna, med en relativt stabil nivå fram till 2014–2015.¹⁵ Därefter ser man en nivåhöjning i samtliga tre undersökningar jämfört med perioden innan, men med en viss minskning vid det allra sista mättillfället.¹⁶

Figur 11. Andel som uppgett att de utsatts för hot, enligt ULF/SILC 2008–2021, NTU 2006–2020 samt nationella folkhälsoenkäten 2004–2021. Källa: SCB, Brå och Folkhälsomyndigheten.

Anmälda brott

Under 2021 anmäldes cirka 48 400 fall av olaga hot.¹⁷ Under 2000-talet har utvecklingen överlag sett likartad ut för både män, kvinnor och barn (personer under 18 år). Antalet anmälningar ökade mer eller mindre successivt under 00-talet, men planade ut under 10-talet. Efter 2015 framgår dock en viss ökning bland barn (personer under 18 år), vilket inte syns bland vuxna (se figur 12).

De anmälda hotens utveckling skiljer sig således till viss del från utvecklingen för den självrapporterade utsattheten i NTU. En möjlig delförklaring är att anmälningsbenägenheten förändrats över tid. Till exempel finns tidigare studier som pekat på att toleransen för hot inom arbetslivet till viss del kan ha minskat över tid, så att en större andel av dessa hot anmäls än tidigare (Wikman, Estrada & Nilsson 2010), vilket delvis skulle kunna förklara ökningen under 00-talet. Sedan 2015 har

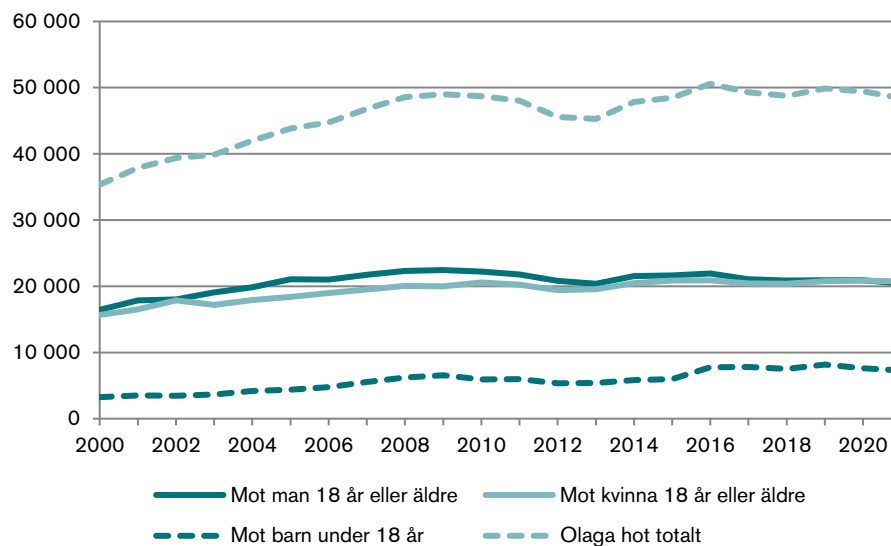
¹⁵ För perioden 2014–2015 och 2018–2019 ställdes inga frågor om hot i ULF/SILC. Således vet vi inte vilken nivå som hade uppmätts för dessa år om frågan ställts. I diagrammet saknas därför brytpunkter för dessa perioder.

¹⁶ Till skillnad från de övriga undersökningarna redovisas resultaten i den nationella folkhälsoenkäten utan decimaler. Således framgår inte eventuella mindre ökning/minskningar.

¹⁷ Med undantag för olaga hot mot grupp, som inte ingår i figuren.

utsattheten för hot dock ökat betydligt mer i NTU än i statistiken över polisanmälda brott, och till skillnad från anmälningsstatistiken är ökningen tydlig även för den vuxna delen av befolkningen. Vad det beror på kan emellertid inte besvaras inom ramen för denna redovisning, utan kräver en mer djupgående analys.

Figur 12. Antal anmälningar om olaga hot 2000–2021. Källa: Brå (kriminalstatistiken).

Brås bedömning: Utsattheten för hot på en högre nivå sedan 2015

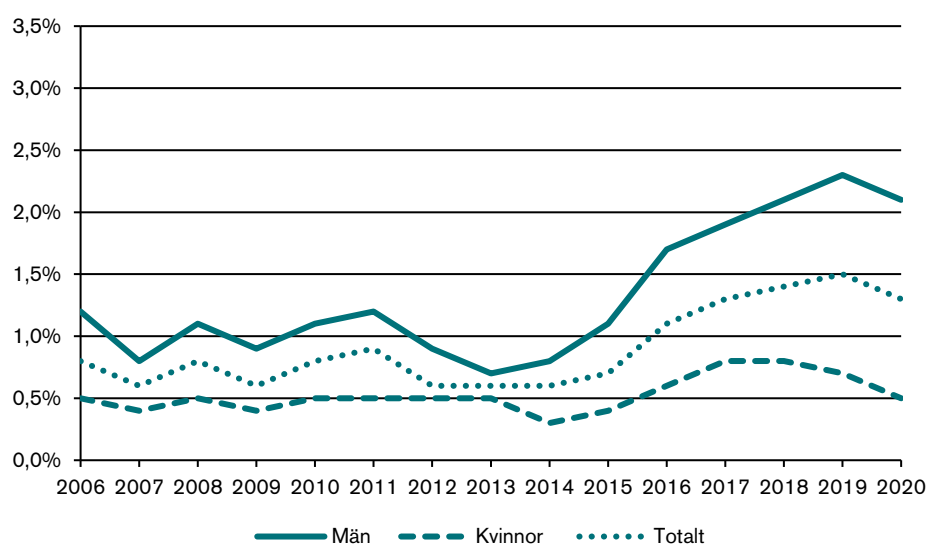
Den andel som uppger sig ha utsatts för hot var relativt oförändrad fram till mitten av 2010-talet, såväl i NTU som i ULF/SILC och i den nationella folkhälsoenkäten. Från mitten av 2010-talet och fram till 2019 framgår dock en ökning. I NTU ökade andelen markant, från 5,7 till 9,2 procent, under perioden 2014–2019. Anmälningsstatistiken visar delvis på en annorlunda utveckling, med en förhållandevis stabil nivå från och med 2016, men med en viss ökning bland barn. Sammantaget tyder resultaten på en ökad utsatthet för hot under andra delen av 2010-talet, som dock inte gjort något tydligt avtryck i antalet polisanmälda hothändelser.

Personrån

Utsatthet i befolkningen

I NTU uppgav 1,3 procent av befolkningen (16–84 år) att de utsatts för personrån under 2020. Sett över tid var andelen utsatta förhållandevis oförändrad fram till 2015, men ökade sedan fram till 2019, då 1,5 procent uppgav att de utsatts för personrån under året. Utvecklingen ser överlag likartad ut för män respektive kvinnor, med förhållandevis stabila nivåer fram till 2015, en ökning 2016–2019 och en viss minskning 2020. Under hela perioden har utsattheten varit högre bland män än bland kvinnor.

Figur 13. Andel kvinnor respektive män som uppgett att de utsatts för personrån 2006–2020. Källa: Brå (NTU).

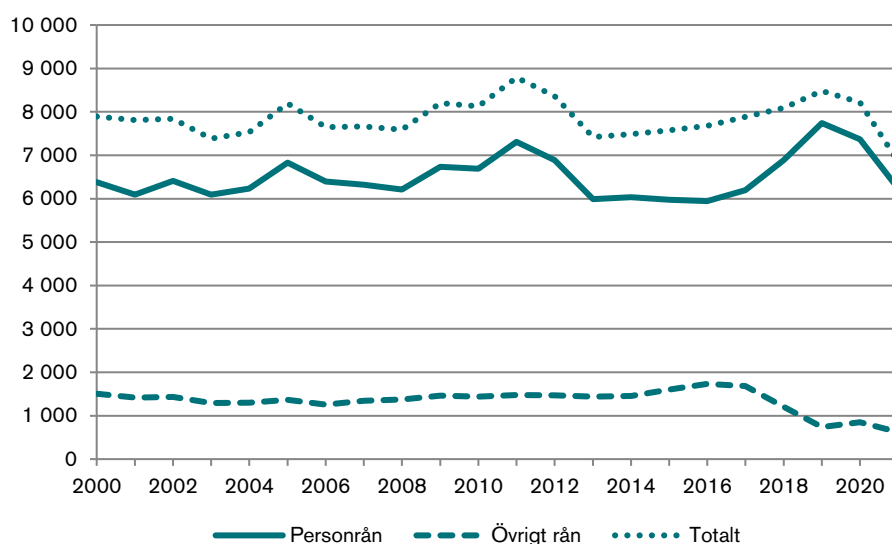
Anmälda brott

Under större delen av 2000-talets två första decennier har antalet anmälda personrån varierat mellan cirka 6 000 och 7 000 brott per år. Efter en toppnotering 2011, då drygt 7 300 personrån anmäldes, sjönk nivåerna och låg förhållandevis stabilt runt 6 000 anmälningar per år fram till 2016. Därefter ökade antalet anmälningar fram till 2019, då drygt 7 700 personrån anmäldes. En stor del av denna ökning avser rån mot personer under 18 år, framför allt pojkar (Brå 2021b).

Antalet anmälda personrån är dessutom sannolikt i viss mån underskattat, för tidigare studier har visat att en stor del av brotten i kategorin ”övrigt rån” egentligen är personrån (Brå 2012). Fram till 2017 pendlade antalet övrigt rån mellan cirka 1 400 och 1 700 anmälningar per år, för att sedan minska tydligt, och slår man samman de båda kategorierna framgår en svag men kontinuerlig ökning av antalet anmälningar från 2014 till 2019.

Uppgången i NTU under samma period är dock betydligt mer markant än i anmälningsstatistiken. Vad det beror på är svårt att säga med säkerhet, men möjligen är det kopplat till att alla rån inte polisanmäls. Tidigare forskning (Brå 2016b, Brå 2021b) har visat att de personrån som polisanmäls ofta tenderar att vara av allvarligare karaktär, på så sätt att gärningspersonen använt sig av fysiskt våld (cirka 60–70 procent). Andelen rånutsatta som uppger sig ha utsatts för våld utgör i NTU en betydligt mindre andel (omkring 30 procent)¹⁸. Det är således möjligt att ökningen i NTU i större utsträckning återspeglar en ökning av de rån som inte innefattat fysiskt våld. Inom ramen för denna redovisning är det dock inte möjligt att undersöka i vilken mån sådana förklaringsmodeller kan tänkas ligga bakom skillnaderna, eftersom det skulle kräva en mer djupgående analys. I både NTU och kriminalstatistiken syns en minskning av personrån efter 2019.

Figur 14. Antal anmälda personrån respektive övriga rån 2000–2021. Källa: Brå (kriminalstatistiken).

Brås bedömning: Utsattheten för personrån ökade under senare delen av 2010-talet

Andelen som enligt NTU utsatts för personrån ökade under perioden 2014–2019, vilket också avspeglades i en ökning av antalet polisanmälda personrån, även om den senare ökningen var svagare än förändringen i NTU. Den rimligaste tolkningen av källorna är att det under denna period skedde en ökning av de faktiska personrån. År 2020 minskade den självrapporterade utsattheten för personrån enligt NTU, vilket också avspeglas i en tydlig minskning i kriminalstatistiken i slutet av den undersökta perioden.

¹⁸ Andelen avser de som i NTU uppgav att de utsatts för personrån under 2015. Se Brå 2017b.

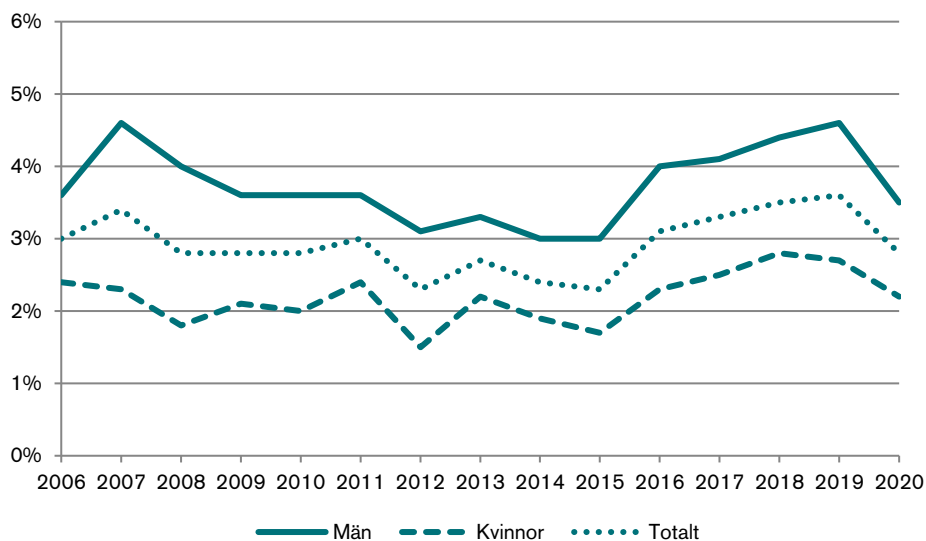
Misshandel

Utsatthet i befolkningen

Den andel som i NTU uppgav att de utsatts för misshandel under 2020 uppgick till 2,8 procent, vilket var en minskning med 0,8 procentenheter jämfört med 2019 (figur 15). Som figuren visar uppgav män i högre utsträckning än kvinnor att de utsatts för misshandel. Det är dock troligt att kvinnors utsatthet underskattats, eftersom kvinnor oftare än män utsätts för misshandel av närstående, vilket är svårare att fånga upp i självrapportundersökningar (Brå 2014).

Sett över tid framgår en minskande trend i utsattheten för misshandel fram till 2012, som sedan övergick i en ökning, för både kvinnor och män, från 2016 till 2019. Den andel som uppgett utsatthet för allvarligare misshandel¹⁹ var dock oförändrad under perioden 2016–2019. Även denna andel minskade något 2020, för både kvinnor och män.

Figur 15. Andel kvinnor respektive män som uppgett att de utsatts för misshandel 2006–2020. Källa: Brå (NTU).

Frågor om utsatthet för våld ställs även i surveyundersökningarna ULF/SILC och den nationella folkhälsoenkäten. I figur 16 redovisas hur utsattheten för våld eller misshandel utvecklats, enligt båda dessa undersökningar och enligt NTU.²⁰ Den andel som uppger sig ha utsatts för misshandel varierar något mellan de olika undersökningarna, vilket bland annat kan relateras till skillnader i undersökningarnas

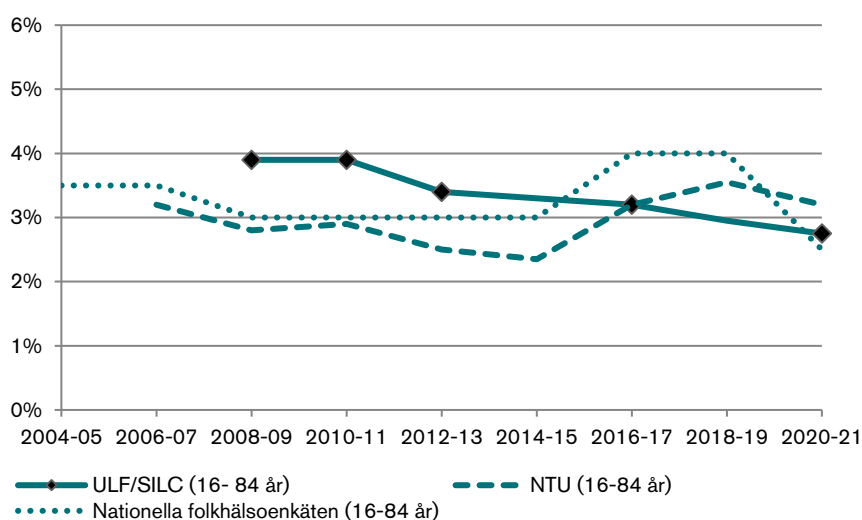
¹⁹ Avser misshandel som lett till besök hos läkare, sjuksköterska eller tandläkare.

²⁰ Figuren redovisar utvecklingen med tvåårsmedelvärden, eftersom det är på detta sätt som SCB redovisar resultaten från ULF/SILC.

insamlingsförfaranden och frågeformuleringar. Därför är det i första hand den generella utvecklingen som studeras, snarare än specifika nivåskillnader.

Som framgår i figur 16 varierar utvecklingen något mellan de olika undersökningarna. I samtliga tre serier syns en minskning av utsattheten för misshandel från mitten av 00-talet fram till 2014–2015. I både NTU och nationella folkhälsoenkäten skedde emellertid en ökning därefter, fram till 2018–2019, då andelen utsatta återigen var på nivåer som liknade de första mätningarna. I ULF/SILC ställdes inga frågor om utsatthet för våld 2014–2015 eller 2018–2019, och det går därför inte att avgöra huruvida nivåerna under dessa perioder innebar en ökning eller minskning från föregående tvåårsperiod. Nivån var dock högre 2012–2013 än 2016–2017 och 2020–2021, då nivån i ULF/SILC var den lägsta hittills. I samtliga tre undersökningar syns en viss minskning i slutet av den undersökta perioden.

Figur 16. Andel utsatta för något våld 2008–2021 enligt ULF/SILC,²¹ andel utsatta för misshandel 2006–2020 enligt NTU,²² samt andel utsatta för fysiskt våld 2004–2021 enligt nationella folkhälsoenkäten.²³ Tvåårsmedelvärden. Källa: SCB, Brå och Folkhälsomyndigheten.

Vårdade i sjukvården

Ett annat sätt att få en bild av utvecklingen av utsattheten för misshandel är att titta på utvecklingen av antalet patienter som vårdats inom slutenvården till följd av övergrepp av annan. I slutenvården behandlas de patienter som

²¹ För perioderna 2014–2015 och 2018–2019 ställdes inga frågor om våld i ULF/SILC. Således vet vi inte vilken nivå som hade kunnat uppmätas om frågan hade ställts för dessa år. Därför saknas brytpunkter för dessa perioder i diagrammet.

²² För NTU avser mätvärdet för 2020–2021 endast utsatthet under 2020.

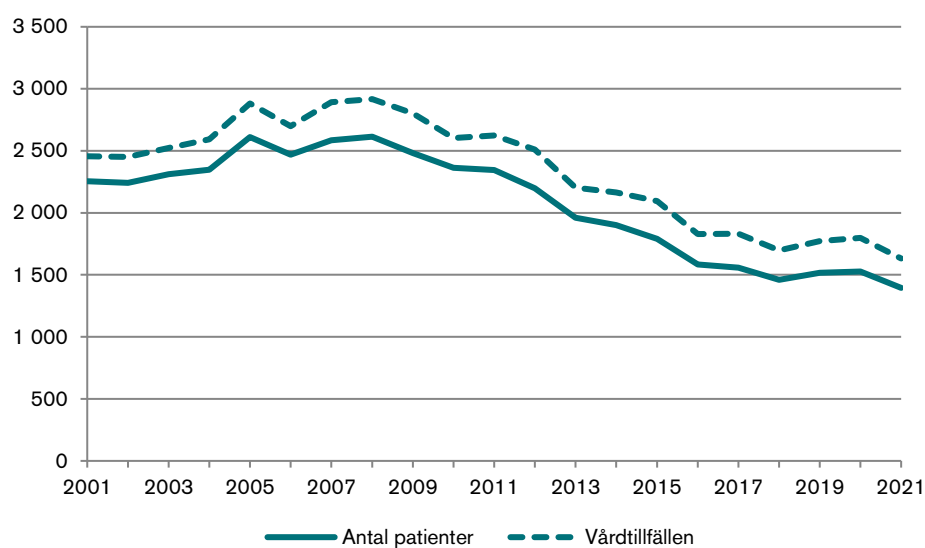
²³ Under en period efter 2016 utfördes datainsamlingen till den nationella folkhälsoenkäten endast vartannat år. Det innebär att mätvärdena för 2016–2017 och 2018–2019 för den undersökningen endast avser 2016 respektive 2018.

har allvarligare skador, och som därför bedöms behöva specialiserade resurser och/eller stanna kvar till nästa dygn. Statistiken ger därför endast en bild av utsattheten för allvarligare våldsbrott.²⁴

Som framgår av figur 17 har antalet personer som behandlas i slutenvård till följd av övergrepp av annan minskat, mer eller mindre kontinuerligt, mellan 2008 och 2021. Under 2021 behandlades knappt 1 400 patienter, vilket var den lägsta nivån sett till hela den studerade perioden (2001–2021). Minskningen gäller både kvinnor och män. Enligt Socialstyrelsen (2018) kan en del av minskningen dock förklaras av förändringarna inom vården, som inneburit att fler fall än tidigare kan hanteras inom öppenvården.

Från och med 2008 finns statistik som inkluderar specialiserad öppenvård. En nedgång av antalet patienter fram till 2021 framgår dock även när specialiserad öppenvård inkluderas (från drygt 14 700 patienter till drygt 10 800), men den andelsmässiga minskningen är mindre än om endast slutenvårdsbehandlingar räknas.

Figur 17. Antal patienter som behandlats i slutenvård för skador till följd av övergrepp av annan 2001–2021. Källa: Socialstyrelsen.²⁵

Antalet patienter som behandlas för kniv- eller skottskador utgör en mindre del av de inskrivna på slutenvården, men utgör samtidigt några av de allvarligaste fallen av våld.

Antalet personer inskrivna i slutenvård till följd av knivskador minskade under perioden 2008–2012, från 303 till 234, men ökade sedan och

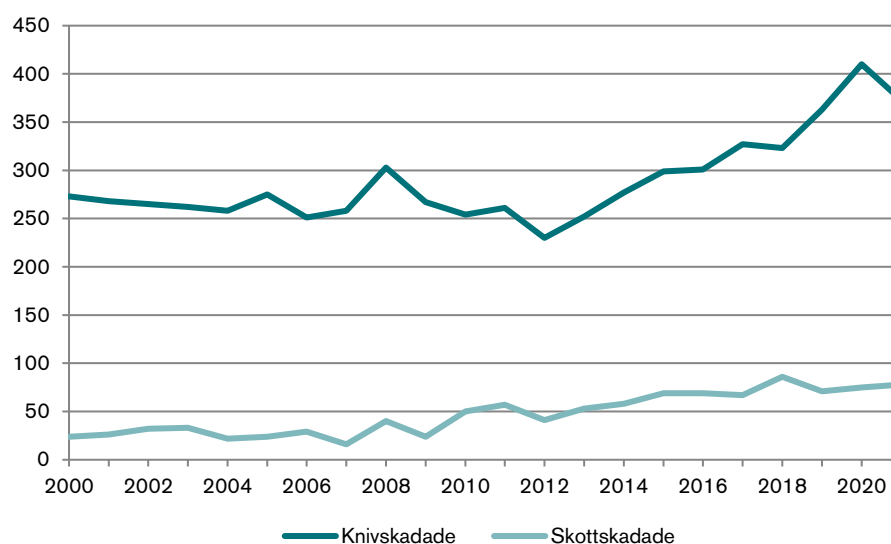
²⁴ Enligt Socialstyrelsen utgör majoriteten av fallen frakturer och hjärnskakningar, medan cirka 30 procent av patienterna vårdades för kniv- eller skottskador i slutet av perioden.

²⁵ Socialstyrelsens statistik avser en patient per orsakskod och år. Statistiken avser således inte antalet behandlingar, utan antalet unika individer som behandlats per år.

uppgick år 2020 till 410 behandlade patienter. Det var den högsta nivån under 2000-talet. År 2021 minskade antalet något.

Antalet inskrivna med skottskador har ökat i stort sett kontinuerligt sedan 2007 (från 24 till 78). Det högsta antalet registrerades 2018, då 86 patienter fick slutenvård för skottskador.

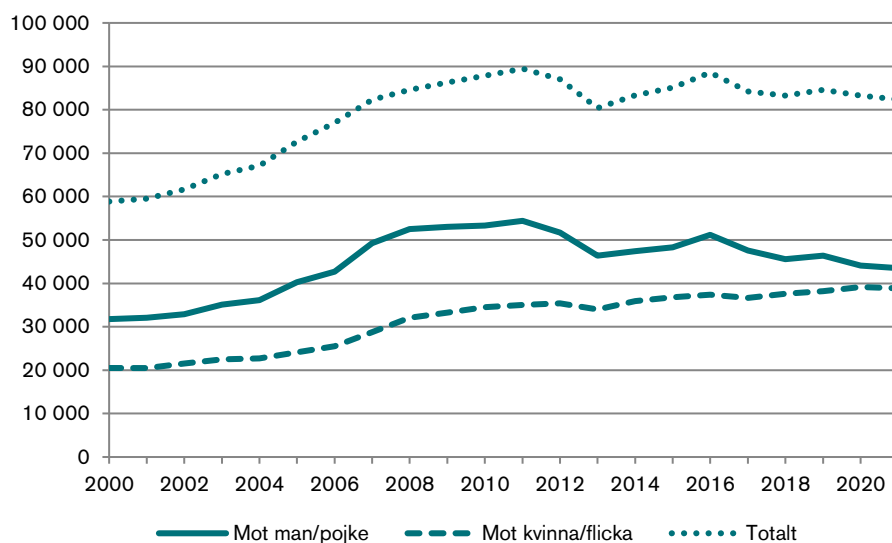
Figur 18. Antal patienter som behandlats i slutenvård för kniv- respektive skottskador 2000–2021. Källa: Socialstyrelsen.

Anmälda brott

Anmälningar om misshandel ökade mer eller mindre kontinuerligt under perioden 2000–2011, från cirka 59 000 vid millennieskiftet till över 89 000 under 2011. Därefter har utvecklingskurvan planat ut, och 2021 anmäldes omkring 82 000 fall av misshandel. Kurvan följer således varken Socialstyrelsens register över patienter i slutenvård eller den självrapporterade utsattheten i NTU. En förklaring kan bland annat vara förändringar i anmälningsbenägenheten och minskad tolerans för våldsbrott. Straffskärpningar för våldsbrott, liksom införandet av en ny straffregel för synnerligen grov misshandel, är två exempel på ökat politiskt fokus på våldsbrott. Anmälningsstatistikens utveckling sedan 2011 skiljer sig också åt mellan könen, med en svag minskning för misshandel mot pojkar och män, och en svag ökning för misshandel mot flickor och kvinnor.

Figur 19. Antal anmälningar om misshandel (inklusive grov), 2000–2021. Källa: Brå (kriminalstatistiken).

Brås bedömning: Det vapenrelaterade våldet har ökat under 10-talet

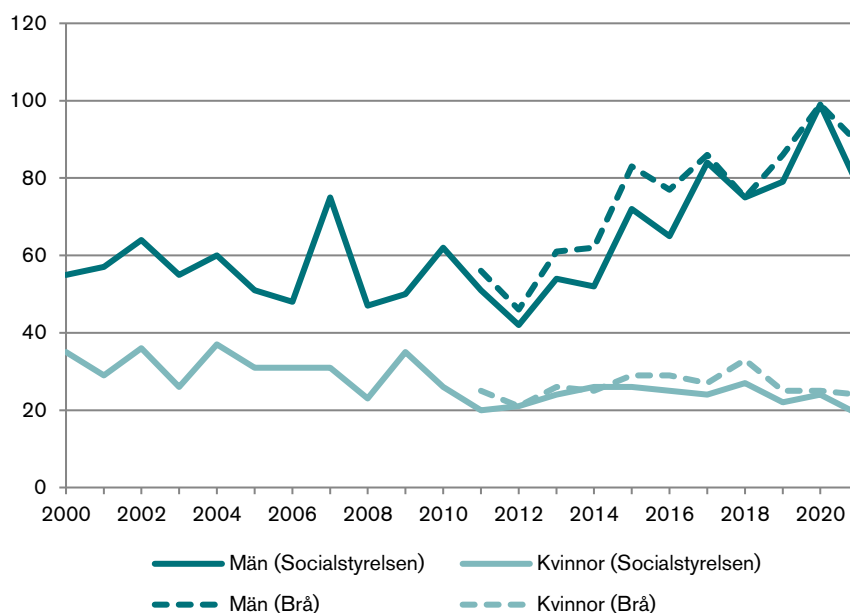
När det gäller misshandel generellt syns i de olika självrapportundersökningarna (NTU, ULF/SILC och den nationella folkhälsoenkäten) en nedåtgående utveckling i utsattheten fram till mitten av 10-talet. Under 2016–2019 syntes däremot en ökning i NTU och den nationella folkhälsoenkäten. Samtidigt har antalet polisanmälda fall minskat något efter 2016, och personer som vårdats i slutenvård på grund av övergrepp har minskat mer eller mindre kontinuerligt mellan 2008 och 2021. Däremot framgår en tydlig ökning av vapenrelaterat våld under 10-talet. Det gäller antalet inskriva för såväl skott- som knivskador.

Sammantaget visar sjukvårdsstatistiken på en ökning av det grövsta våldet, där kniv eller skjutvapen använts, medan andra former av grovt våld (som medfört slutenvårdsbehandling) har minskat. För mindre kraftigt våld (som inte krävt sjukvård) är utvecklingen under 10-talet mer svårbedömd. Det är dock inte osannolikt att det var en minskning under den första hälften av 10-talet och därefter en ökning under några år, följt av en minskning i slutet av den undersökta perioden.

Dödligt våld

Som beskrivits ovan har antalet patienter som behandlas i slutenvården till följd av övergrepp av annan minskat bland både kvinnor och män efter 2008. När det gäller det allra grövsta våldet, det som leder till att den våldsutsatta avlider, kännetecknas utvecklingen däremot av tydliga könsskillnader (figur 20).

Figur 20. Antal döda till följd av övergrepp av annan 2000–2021, respektive antalet konstaterade fall av dödligt våld 2011–2021, efter den avlidna personens kön.²⁶
Källa: Socialstyrelsen och Brå.

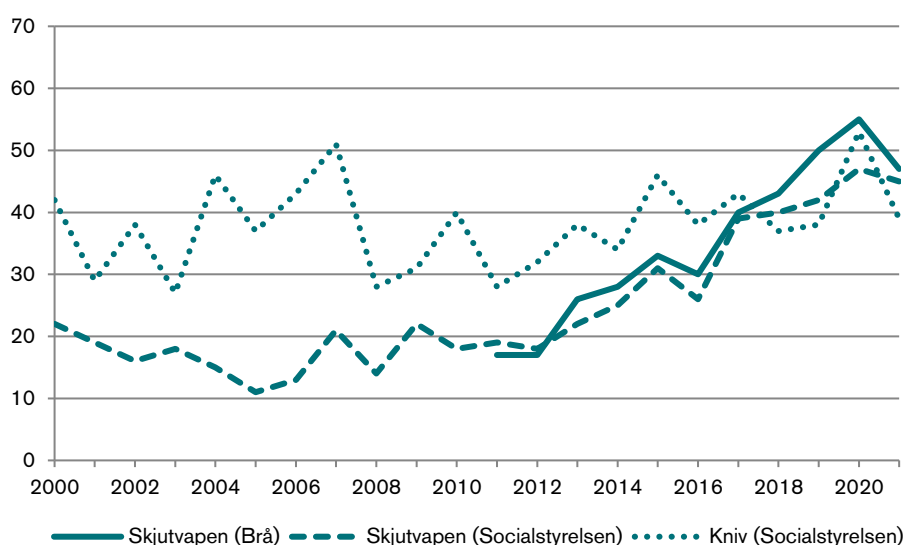
Sedan 2011, då Brå började särredovisa konstaterade fall av dödligt våld efter kön, syns en tydlig ökning i antalet konstaterade fall av dödligt våld mot män. Antalet konstaterade fall av dödligt våld mot kvinnor har däremot legat tämligen stabilt under samma period. Samma utveckling framgår även av Socialstyrelsens dödsorsaksstatistik. Sett i förhållande till början av 2000-talet har könsskillnaderna ökat markant. Det är betydligt fler män som dör till följd av våld i dag än 2000, medan antalet kvinnor som avlider i dödligt våld är mindre i dag än för 20 år sedan.

De senaste åren har det också skett tydliga förändringar i de våldsmetoder som är vanligast vid dödligt våld (figur 21). Antalet fall av knivrelaterat

²⁶ Skillnaderna mellan antalet konstaterade fall av dödligt våld (Brå) och antalet döda till följd av övergrepp av annan (Socialstyrelsen) beror framför allt på vissa täckningsskillnader mellan statistiken om konstaterade fall av dödligt våld och dödsorsaksstatistiken. I Brås statistik ingår samtliga fall av dödligt våld som anmäls till de brottsutredande myndigheter och där gärningen begåtts i Sverige, oavsett om den avlidna var folkbokförd i landet vid tiden för brottet. I Socialstyrelsens dödsorsaksstatistik ingår samtliga fall av dödligt våld där den avlidna var folkbokförd i Sverige vid tiden för dödsfallet, oavsett om dödsfallet skedde i Sverige eller utomlands.

dödligt våld per år har varierat under olika perioder, men den tydliga successiva ökningen av knivskador som framgår av vårddata under perioden efter 2012 (se figur 18 ovan), återspeglas inte lika tydligt i data om dödsorsaker, med undantag för år 2020, då ovanligt många dödsfall till följd av knivvåld registrerades. Däremot har antalet fall av dödligt skjutvapenvåld ökat tydligt och successivt sedan 2012 enligt data från både Brå och Socialstyrelsen. Enligt dödsorsaksstatistiken sker i dag ungefär lika många fall av dödligt våld med skjutvapen som med kniv, medan dödligt våld med kniv var betydligt vanligare än dödligt skjutvapenvåld i början av 2000-talet.

Figur 21. Antal döda till följd av kniv- och skjutvapenvåld 2000–2021 enligt dödsorsaksstatistiken, samt antal döda till följd av skjutvapenvåld 2011–2021 enligt statistiken över konstaterade fall av dödligt våld. Källa: Socialstyrelsen och Brå.

Brås bedömning: Ökning i det dödliga våldet mot män under 10-talet

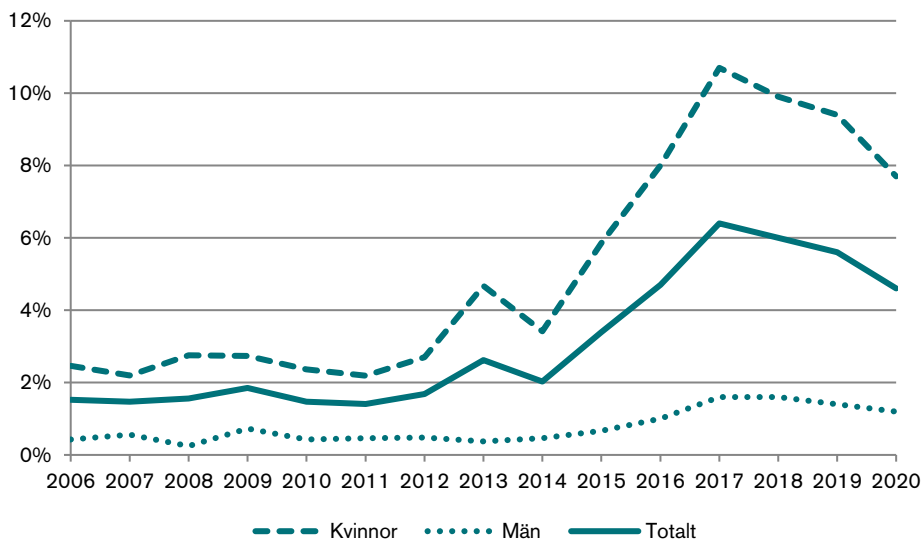
Både dödsorsaksstatistiken och Brås statistik om konstaterade fall av dödligt våld visar på tydliga könsskillnader i det dödliga våldets utveckling under 2010-talet. Det dödliga våldet mot män har ökat tydligt efter 2012, framför allt som resultat av en ökning av det dödliga skjutvapenvåldet. Det dödliga våldet mot kvinnor har däremot legat på en stabil nivå under samma period, och det är färre kvinnor som utsätts för dödligt våld i dag än under 00-talet

Sexualbrott

Utsatthet bland vuxna i befolkningen

I NTU uppgav 4,6 procent av de tillfrågade att de hade utsatts för sexualbrott under 2020. Fram till 2012 var andelen sexualbrottsutsatta förhållandevis oförändrad, omkring 1,6 procent av de tillfrågade. Därefter ökade andelen som uppgav att de utsatts för sexualbrott successivt till 6,4 procent 2017, för att sedan minska något under de senaste åren.

Figur 22. Andel kvinnor respektive män som uppgett att de utsatts för sexualbrott 2006–2020. Källa: Brå (NTU).

Ökningen under perioden fram till 2017 är tydligare för kvinnor än för män. Det är också mycket vanligare att kvinnor utsätts för sexualbrott. För 2020 uppgav 7,7 procent av kvinnorna och 1,2 procent av männen att de utsatts för sexualbrott under året. Enligt NTU är det också vanligast att det är yngre kvinnor som utsätts för sexualbrott; 26,1 procent av kvinnorna mellan 16 och 24 år uppgav att de hade utsatts för sexualbrott under 2020.

Närmare hälften av de personer som utsatts för sexualbrott under 2020 har råkat ut för en enstaka händelse, medan närmare 30 procent uppger att de utsatts för sexualbrott fyra gånger eller fler under året. Det motsvarar 2,2 respektive 1,4 procent av befolkningen (16–84 år).

NTU omfattar också en fråga om utsatthet för sexualbrott genom tvång. För 2020 uppgav 0,8 procent av befolkningen att de utsatts för sexualbrott genom tvång under året, och uppdelat på kön var motsvarande andel 0,3 procent av männen, och 1,3 procent av kvinnorna. För kvinnorna innebär det en viss minskning jämfört med åren 2017–2019, då andelen låg på 1,7 procent. För männen är det ingen skillnad jämfört med 2017–2019.

Utsatthet bland skolelever

För åren 2015, 2017 och 2019 finns uppgifter om utsatthet för sexualbrott från Brås skolundersökning om brott (SUB). År 2015 var det 15,2 procent av eleverna i årskurs 9 som uppgav utsatthet för sexualbrott; 24,4 procent av tjejerna och 6,0 procent av killarna. Den andel som uppgav att de varit utsatta för sexualbrott ökade något 2017, för båda könen, för att sedan minska igen. År 2019 var det 21,3 procent av tjejerna och 6,3 procent av killarna som uppgav utsatthet för sexualbrott.

Mönstret är detsamma för andelen elever i årskurs 9 som uppgett utsatthet för en sexuell handling genom tvång. År 2019 var det 6,0 procent av tjejerna och 1,2 procent av killarna som uppgav att de genom tvång blivit utsatta för en sexuell handling.

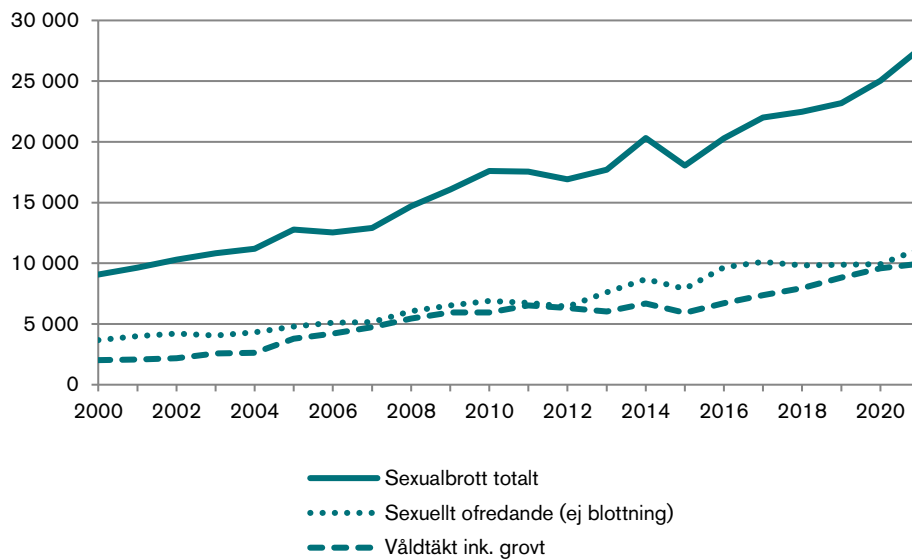
Anmälda sexualbrott i kriminalstatistiken

Under 2000-talet har lagstiftningen om sexualbrott ändrats vid flera tillfällen. Bland annat har nya brottstyper införts, såsom kontakt med barn i sexuellt syfte samt utnyttjande av barn för sexuell posering, och våldtäktsbegreppet har utvidgats vid flera tillfällen, senast 2019.

Till skillnad från utvecklingen enligt NTU har antalet polisanmälda sexualbrott ökat successivt under hela 2000-talet. Under samma tidsperiod som NTU visar en stabil nivå av utsatta för sexualbrott (2006–2012) ökade de polisanmälda brotten med närmare 30 procent.

Bland anmälda sexualbrott är de två största kategorierna numera våldtäkt och sexuellt ofredande, och det är främst dessa två brottstyper som står för ökningen över tid. Som framgår av figur 23 har antalet anmälningar om de båda brottstyperna ökat i ungefär samma takt under stora delar av 2000-talet. När det gäller sexuellt ofredande syns en snabbare ökning mellan 2012 och 2017, det vill säga under samma period som ökningen i den självrapporterade utsattheten enligt NTU, vilket följts av en period av stabilitet. För våldtäkt syns i stället en svagare men successiv ökning från 2015 till och med 2021. För båda brottstyperna är den brottsutsatte i de allra flesta fall en kvinna eller flicka.

Figur 23. Antal anmälda sexualbrott, totalt och för sexuellt ofredande respektive våldtäkt, 2000–2021. Källa: Brå (kriminalstatistiken).

Brås bedömning: Sexualbrottsutvecklingen svårbedömd

Bilden av sexualbrottsutvecklingen under 2000-talet varierar tydligt mellan NTU och anmälningsstatistiken. Anmälda sexualbrott har ökat mer eller mindre kontinuerligt sedan andra halvan av 70-talet, och Brå har bedömt att en stor del av denna ökning kan tolkas mot bakgrund av en ökande benägenhet att anmäla sexualbrott till polisen. Under perioden 2006–2012 fick denna tolkning även stöd av NTU, då den självrapporterade utsattheten för sexualbrott låg på en stabil nivå.

Den samlade bilden utifrån de olika källorna är att sexualbrottsutvecklingen under perioden efter 2012 är svårbedömd. Frågan huruvida den stora ökningen enligt NTU runt mitten av 2010-talet, liksom minskningen därefter, motsvarar en faktisk ökning respektive minskning är svårbelyst. En samlad bedömning är att det kan ha skett ökning av framför allt de mindre grova sexualbrotten, där det inte förekommer våld eller tvång, under perioden efter 2012, men att det samtidigt också skett förändringar, möjligen i både ökande och minskande riktning, i sexualbrottsutsattas benägenhet att berätta om sin utsatthet i frågeundersökningar.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2000). *Vanor och trygghet – intervjuundersökning av socialt utsatta personer och normalbefolkning*. Internetpublikation. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Användningen av brottskoder. En kvalitetsstudie inom kriminalstatistiken*. Kvalitetstudie 1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2016a). *Bedrägeribrottsligheten i Sverige. Kartläggning och åtgärdsförslag*. Rapport 2016:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2016b). *Personrån. En studie om vilka som utsätts, om brotten samt om riskfaktorer för rån bland unga*. Rapport 2016:11 Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017a). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Rapport 2017:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017b). *Nationella trygghetsundersökningen 2016. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2017:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019a). *Nationella trygghetsundersökningen 2018. Teknisk rapport*. Rapport 2019:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019b). *Nationella trygghetsundersökningen 2018. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2019:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2021a). *Nationella trygghetsundersökningen 2021. Teknisk rapport*. Rapport 2021:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2021b). *Ungdomsrån. En kartläggning av nuläge och utveckling*. Rapport 2021:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Socialstyrelsen (2018). *Statistik om skador och förgiftningar behandlade i slutenvård 2017*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2021a). *Kvalitetsdeklaration. Statistik om skador och förgiftningar behandlade i slutenvård 2020*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2021b). Bortfall yttre orsaker till skador och förgiftningar i respektive län. https://sdb.socialstyrelsen.se/if_ska/filer/bortfall-yttre-orsaker-till-skador-och-forgiftningar-i-respektive-lan.xls (Hämtad 2022-08-01.)

Sveriges Riksbank (2021). *Betalningsrapport*.
<https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/betalningsrapport/2021/svenska/betalningsrapport-2021.pdf> (Hämtad 2022-08-01.)

Wikman, S., Estrada, F. och Nilsson, A. (2010). *Våld i arbetslivet – en kriminologisk kunskapsöversikt*. Stockholm: Arbetsmiljöverket.

Bilagor

Bilaga 1. Kort om de mest använda källorna

Nedan presenteras de huvudsakliga källor som används i rapporten. Presentationen är inte uttömmande och är endast tänkt som en introduktion med hänvisning till var man kan läsa mer om de olika källorna.

Nationella trygghetsundersökningen (NTU)

Nationella trygghetsundersökningen är en surveyundersökning som Brå genomfört årligen sedan 2006. Metoden för insamlingsförfarandet ändrades 2017, i samband med att man övergick från i huvudsak telefonintervjuer till post- och webbenkäter, samt ökade urvalet och justerade vissa frågeställningar. Urvalet består idag av 200 000 personer i åldrarna 16–84 år. För mer information om rapporten, se Brås webbplats: <https://www.bra.se/statistik/statistiska-undersokningar/nationella-trygghetsundersokningen.html>

Nationella folkhälsoenkäten: Hälsa på lika villkor

Folkhälsomyndigheten genomför regelbundet sedan 2004 en nationell studie om folkhälsa, *Hälsa på lika villkor*. Fram till 2016 genomfördes den årligen, och omfattade då ett nationellt urval om 20 000 personer i åldrarna 16–84 år. Under en period efter 2016 genomfördes undersökningen vartannat år, med ett utökat urval om 40 000 personer i åldrarna 16–84 år. För mer information om den nationella folkhälsoenkäten, se <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/nationella-folkhalsoenkaten/>

Undersökningarna om levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Statistiska centralbyrån (SCB) genomför årligen *Undersökningarna av levnadsförhållanden* (ULF/SILC) genom telefonintervjuer med ett urval av Sveriges befolkning, i åldern 16 år och äldre. Undersökningarna ger information om hur levnadsförhållandena ser ut bland olika grupper i samhället. De områden som behandlas är bland annat boende, ekonomi, hälsa, fritid, medborgerliga aktiviteter, sociala relationer, sysselsättning och trygghet. Alla områden ingår dock inte vid varje mätning. För mer information om ULF/SILC, se www.scb.se/LE0101

Kriminalstatistiken

I statistiken över anmälda brott redovisas samtliga händelser som anmälts och registrerats som brott hos polis, tull och åklagare i landet. Även brott som har ägt rum tidigare, men anmälts under redovisningsåret, finns med i

statistiken, liksom brott som anmälts i Sverige men begåtts utomlands. Man kan läsa mer om kriminalstatistiken över anmälda brott i Brås rapport *Anmälda brott 2021. Slutgiltig statistik*. I statistiken om konstaterade fall av dödligt våld ingår samtliga fall av dödligt våld som upptäckts, anmälts till och registrerats av de brottsutredande myndigheterna. I statistiken ingår dock endast fall där gärningen har begåtts i Sverige. Man kan läsa mer om statistiken om konstaterade fall av dödligt våld i rapporten *Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmält dödligt våld 2021*.

Patientregistret

Patientregistret är ett av Socialstyrelsens hälsodataregister. Registret innehåller uppgifter om patienter som varit inskrivna i den slutna hälso- och sjukvården i Sverige, och sedan 2001 även uppgifter om patienter som behandlats i den specialiserade öppenvården. Registret innehåller uppgifter om varje vårdkontakt i form av bland annat patientens personnummer, huvuddiagnos och relevanta bidiagnoser. För mer information om patientregistret, se <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/register/patientregistret/>.

Dödsorsaksstatistiken

Dödsorsaksstatistiken publiceras av Socialstyrelsen. Statistiken redovisar uppgifter om dödsorsaker för samtliga avlidna under respektive kalenderår som vid tidpunkten för dödsfallet var folkbokförda i Sverige, oavsett om dödsfallet inträffade inom eller utanför landet. Det innebär bland annat att personer som avlidit under tillfällig vistelse i Sverige och dödsfall bland asylsökande som ännu inte erhållit uppehållstillstånd inte finns med i statistiken. För mer information om dödsorsaksstatistiken, se <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikamnen/dodsorsaker/>.

Bilaga 2. Frågeformuleringar i NTU

Nedan beskrivs de frågeformuleringar som använts i NTU, för de olika brottstyperna.

Bostadsinbrott

Bröt sig någon in i din bostad i syfte att stjäla något under förra året?

Bilstöld och stöld ur eller från fordon

Fick du eller någon annan i hushållet en bil stulen under förra året?

Fick du eller någon annan i hushållet något stulet ur eller från en bil, en motorcykel, en moped, en husvagn eller liknande under förra året?

Cykelstöld

Fick du eller någon annan i hushållet någon cykel stulen under förra året?

Bedrägeri (så som frågan ställdes före metodbytet)

Blev du som privatperson på ett brottsligt sätt lurad på pengar eller andra värdesaker under förra året?

Försäljningsbedrägeri

Har någon på ett brottsligt sätt lurat dig som privatperson på pengar då du har köpt eller sålt något under förra året?

Kort-/kreditbedrägeri

Har någon på ett brottsligt sätt använt ditt kontonummer, kontokort/kontokortsuppgifter eller dina personuppgifter för att komma över pengar eller andra värdesaker under förra året?

Hot

Hotade någon dig, på ett sådant sätt att du blev rädd, under förra året?

Personrån

Rånade eller försökte någon råna dig genom att använda hot eller våld under förra året?

Misshandel

Har någon med avsikt slagit, sparkat eller på annat sätt utsatt dig för fysiskt våld, så att du skadades eller så att det gjorde ont, under förra året?

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, info@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1072